

ΝΕΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Υ Π Ο

ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΠ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ, S.T.M., M.Th., Δρ. Θ.

Εἰς τὸ 1ον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «BIBLICA»¹ τοῦ ἔτους 1972, σ. 91-100, ἐδημοσιεύθη μία λίαν ἀξιόλογος καὶ ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ εἰδικοῦ παπυρολόγου J. O'Callaghan, ὑπὸ τὸν τίτλον «Papiros neotestamentarios en la cueva 7 de Qumrân», ἀναφερομένη εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐξακριβωσιν τῆς ταυτότητος τριῶν μικρῶν τεμαχίων χειρογράφων ἐκ παπύρου, εὑρεθέντων εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 Σπήλαιον (7Q) τῆς περιοχῆς τοῦ Qumran παρὰ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν. Ἡ μελέτη αὕτη προὔξενησε μεγίστην ἐντύπωσιν ἐπὶ διεθνoῦς ἐπιπέδου καὶ ἀπησχόλησεν, οὐ μόνον διάφορα θεολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ περιοδικά, ἀλλὰ καὶ τὸν παγκόσμιον ἡμερήσιον καὶ περιοδικὸν τύπον ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς διὰ τὴν Παπυρολογία, τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τῶν πρώτων αἰώνων, τὴν Κριτικὴν τοῦ κειμένου τῆς Κ. Διαθήκης καὶ τὴν Ἀρχαιολογίαν.

Ἡ ἐν λόγῳ μελέτη ἀνεκοινώθη καὶ ὑπὸ τύπον διαλέξεως ἐν τῷ Παπικῷ Βιβλικῷ Ἰνστιτούτῳ τὸν παρελθόντα Μάρτιον, εἰς τὰ πλαίσια σειρᾶς διαλέξεων, ὀργανωθεισῶν ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς UNESCO τελοῦν Διεθνὲς Ἔτος Βιβλίου, ἐνῶ παραλλήλως ἔλαβε χώραν ἔκθεσις ἀρχαίων βιβλικῶν χειρογράφων, ἀποκειμένων ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ. Αἱ ἐκδηλώσεις αὗται ἀνηγγέλθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπίσημου δημοσιογραφικοῦ ὄργανου τοῦ Βατικανοῦ «L' OSSERVATORE ROMANO», N. 18 (1168), εἰς δὲ τὸ τεῦχος τῆς 21ης Μαΐου ἐ. ἔ. τοῦ περιοδικοῦ «LA DOCUMENTATION CATHOLIQUE», N. 1609, ἐδημοσιεύθη συνέντευξις τῶν καθηγητῶν C.M. Martini καὶ P. Schoekel περὶ τῆς σημασίας τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ J. O'Callaghan.

Ἐκ τῶν σπηλαίων τῆς περιοχῆς τοῦ Qumran ἐγνωρίζαμεν μέχρι σήμερον χειρόγραφα τῆς Π.Δ. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἑβραϊκὰ καὶ ἀραμαϊκὰ, ἀρχαιότερα τῶν ἄχρι τότε γνωστῶν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε κείμενον τοῦ βιβλίου τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, ἕτερον ὑπομνήματος εἰς τὸ βιβλίον τοῦ προ-

1. Τοῦτο συγχάνει τὸ ἐπίσημον ὄργανον τοῦ Παπικοῦ Βιβλικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν Ρώμῃ.

φήτου Ἀμβακούμ, κύλινδρος μεμβράνης τοῦ βιβλίου τῶν Ψαλμῶν, ὡς καὶ διαφόρων ἀποκρύφων βιβλίων τῆς Π.Δ., ὡς π.χ. τῶν βιβλίων τῶν Ἰωβηλαίων, τοῦ Ἐνώχ, τῶν Διαθηκῶν τῶν XII Πατριαρχῶν, κ.λ.π. Ἐκτὸς τούτων ἀνευρέθησαν καὶ τινὰ ἐξωβιβλικὰ κείμενα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν διαβίωσιν καὶ τὰς θεολογικὰς ἰδέας τῶν μελῶν τῆς μοναστικῆς κοινότητος, ὡς π.χ. τὸ Ἐγχειρίδιον τῆς Πειθαρχίας, τὸ Χειρόγραφον τῆς Δαμασκοῦ, οἱ Ὑμνοὶ τῶν Εὐχαριστιῶν, τὸ βιβλίον τοῦ Πολέμου τῶν υἱῶν τοῦ φωτὸς ἐναντίον τῶν υἱῶν τοῦ σκότους κ.λ.π.² Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 Σπήλαιον (4Q) ἀνεκαλύφθησαν μερικὰ ἀποσπάσματα χειρογράφων τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', ὁμοῦ μετὰ πολλῶν ἑβραϊκῶν καὶ ἀραμαϊκῶν χειρογράφων πιθανῶς τῆς αὐτῆς προελεύσεως.

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ 7 Σπήλαιον (7Q) ὅμως ἀνευρέθησαν δεκαεννέα (19) συνολικῶς μικρὰ τεμάχια χειρογράφων, ἅπαντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἐκ παπύρου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ χειρόγραφα τῶν ἄλλων σπηλαίων, ἅτινα ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ μεμβράνης ἢ δέρματος. Μεταξὺ δὲ τῶν τεμαχίων τοῦ 7Q ὑπῆρχον καὶ τρία πολὺ μικρὰ εἰς μέγεθος, εἰς τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται ἴχνη ἐνὸς παπύρου γραφέντος εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν M. Baillet, J. T. Milik καὶ R. de Vaux εἰς τὸν τόμον «Les 'petites grottes' de Qumrân. Textes» (DJD3; Oxford 1962), 142-146, ἡ δὲ φωτοτυπικὴ ἀνατύπωσις αὐτῶν δημοσιεύεται εἰς τὸν πίνακα Νο XXX τοῦ ἀντιστοίχου Τόμου «Planches», ἐκδοθέντος ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω ἐρευνητῶν ἐν Ὁξφόρδῃ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Τὰ τεμάχια ταῦτα δηλοῦνται διὰ τῶν ἐνδείξεων 7Q5, 7Q6,1 καὶ 7Q8, τὸ δὲ κείμενον αὐτῶν ἔχει ὡς ἔπεται:

7Q5

]. [

]. τ ῶ α . [

]η καὶ τ ω [

ἐ γέ]ννησ [εν

]θησ [

2. Βλ. σχετικῶς M. A. Σιῶ τοῦ, Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, Α', Ἀθήναι.

7Q6,1

]· []ε.ιτ. . []·λη . . [

7Q8

σ [ε σο [λ η [ν [

Τὸ εἶδος τῶν χειρογράφων τοῦ 7Q ὠδήγησε τοὺς ἐρευνητὰς εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι ταῦτα οὐδεμίαν σχέσιν εἶχον πρὸς τὴν κοινότητα, τὴν ἀποκρύψασαν τὰ χειρόγραφα εἰς τὰ λοιπὰ σπήλαια. Πάντως τὰ τεμάχια ταῦτα δὲν εἶχον εἰσέτι τύχει τῆς δεούσης προσοχῆς τῶν ἐρευνητῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τοῦ μικροῦ μεγέθους αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῶν παρουσιαζομένων δυσκολιῶν ὡς πρὸς τὴν ἐξακριβωσιν τῆς ταυτότητός των. Κατωρθώθη ἡ ἐξακριβωσις καὶ ἀποκατάστασις τοῦ κειμένου μόνον δύο ἐξ αὐτῶν, ἀνηκόντων εἰς τὸ κείμενον τοῦ βιβλίου τῆς Ἐξόδου 28,4-7 καὶ εἰς τὴν Ἐπιστολὴν τοῦ Ἱερεμίου στίχ. 43-44. Γενικῶς ἐπεκράτει ἡ ἄποψις, ὅτι πάντα τὰ χειρόγραφα τοῦ Qumran εἶχον σχέσιν πρὸς τὴν Π.Δ., διὸ καὶ ὁ O'Callaghan ἔστρεψε τὴν προσπάθειάν του πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτῆς. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια αὐτοῦ εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα κατέληγεν, ἐφ' ᾧ καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς κείμενα τῆς Κ.Δ. Ἐκ τῆς νέας δὲ ταύτης προσπάθειας του ἐδημιουργήθη εἰς αὐτὸν ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ 7Q5 πιθανὸν νὰ περιελάμβανε τὸ Μάρκ. 6,52-53, τὸ 7Q6,1 νὰ περιεῖχε τὸ Μάρκ. 4,28 καὶ τὸ 7Q8 νὰ περιεῖχε τὸ Ἰακώβου 1,23-24. Ἡ ἀρχικὴ αὐτὴ σκέψις, παρουσιάζουσα ἱκανὰς ἐνδείξεις, κατέστη περισσότερον ἔμμονος. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προέβη, ὡς ἐδήλωσεν, εἰς τὴν ἐξακριβωσιν

τῆς ταυτότητος καὶ ἐτέρων ἐξ (6) τεμαχίων, περιεχόντων τὰ χωρία Α' Τιμοθ. 3,16 καὶ 4,1-3, Πράξ. 27,38, Μάρκ. 12,17, Ρωμ. 5,11-12, πιθανῶς δὲ καὶ τὰ Β' Πέτρου 1,15, Μάρκ. 6,48. Ἐὰν ταῦτα ἤθελον πλήρως ἐπιβεβαιωθῆ, τότε, κατὰ τὸν καθηγητὴν Martini, θὰ εὐρισκόμεθα ἐνώπιον τῶν καταλοίπων βιβλιοθήκης, περιεχούσης μερικὰ ἀπὸ τὰ κυριώτερα κείμενα τῆς Κ.Δ.

Κατὰ τὸν O'Callagahn, τὰ ἐν λόγῳ χειρόγραφα προέρχονται ἐξ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς. Ἀνεξαρτήτως τοῦ περιεχομένου, οἱ εἰδικοί παπυρολόγοι δύνανται νὰ ἐξιχνιάσουν τὴν χρονολογίαν τῶν χειρογράφων μετὰ ὑψηλοῦ βαθμοῦ βεβαιότητος, βασιζόμενοι ἐπὶ τοῦ τύπου καὶ τῆς ιδιομορφίας τῆς γραφῆς αὐτῶν. Οὕτω διὰ τὰ ἀποσπάσματα Ἐξοδ. 28,4-7 καὶ Ἐπιστ. Ἱερουσ. στίχ. 43-4 προϋτάθη ὡς χρόνος γραφῆς αὐτῶν ἡ περὶ τὸ 100 π.Χ. ἐποχή, ἐνῶ διὰ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα τεμάχια εἰκάζεται, ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα. Ἐὰν τοῦτο ἀποδειχθῆ ὀριστικῶς, τότε θὰ πρόκειται περὶ τῶν ἀρχαιότερων χειρογράφων τῆς Κ.Δ., δεδομένου, ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε ἀρχαιότερα χειρόγραφα αὐτῆς προέρχονται ἐκ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος³.

Αἱ δυσκολίαι τῆς διακριβώσεως τοῦ προβλήματος εἶναι σοβαραὶ καὶ ποικίλαι. Εἰς τὸ 7Q5 τεμάχιον π.χ. τὰ εὐανάγνωστα γράμματα εἶναι ἐλάχιστα (11 εὐκρινῆ καὶ 9 δυσδιάκριτα), παρεμβάλλεται δέ, κατὰ τὸν O'Callaghan, ἡ μικρὰ παράλειψις «ἐπι τὴν γῆν» ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν κειμένου τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Μάρκου, διὸ καὶ ἐξετάζεται ἡ περίπτωσις λάθους ἐκ μέρους τοῦ γραφέως. Ἀλλὰ τοιαῦται δυσκολίαι εἶναι συνήθεις εἰς τοὺς παπύρους. Πρὸς πληρῆστεραν γνῶσιν τοῦ πράγματος παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ κείμενον ἐκ τοῦ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγελίου 6,52-53, σημειοῦντες διὰ τῶν ἀγκυλῶν τὰ ἐν τῷ τεμαχίῳ εὐρισκόμενα γράμματα:

[συνηκαν] ε [πιτοισαρτοισ]	= 20	γράμματα
[αλληνα]υτωνη[καρδιαπεπωρω]	= 23	»
[μεν]η καιτι[απερασαντες]	= 20	»
[ηλθονεισΓε]ννησ[αρετκαι]	= 21	»
[προσωρμισ]θησα[νκαιεξε]	= 21	»

Εἰς τὸ γνωστὸν ἡμῖν κείμενον τοῦ Μάρκου ὑπάρχει μετὰ τὴν μετοχὴν «διαπερασαντες» ἡ φράσις «ἐπὶ τὴν γῆν».

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ καθηγητοῦ Martini, ἡ μεταξὺ τῶν δύο κειμένων

3. Τὸ μέχρι τοῦδε ἀρχαιότερον γνωστὸν ἡμῖν χειρόγραφον τῆς Κ. Δ. εἶναι ἐν ἀπόσπασμα ἐκ παπύρου, περιέχον τοὺς στίχους 31-33 καὶ 37-38 τοῦ 18ου κεφ. τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, δηλοῦται δὲ διὰ τῆς ἐνδείξεως P⁵². Βλ. B. M. Metzger, The text of the New Testament, N. Y.-London 1964, σ. 38 ἐξ.

τῆς Π.Δ., δηλ. τοῦ Ἑβραϊκοῦ καὶ τῶν Ο', ὑπάρχουσα ἀκρίβεια ἀποκλείει τὴν μὴ προέλευσιν τῶν ἐν λόγῳ ἀποσπασμάτων ἐκ λογίας χειρός, ὅπερ καὶ ἐνισχύεται ἐκ τοῦ τύπου τῆς γραφῆς αὐτῶν, διὸ καὶ ἡ ἔρευνα ἀντιμετωπίζει ταῦτα ὡς φιλολογικὰ ἀποσπάσματα τῆς θρησκευτικῆς γραμματείας. Διὰ πάντα τ' ἀνωτέρω καὶ λόγῳ τοῦ μικροῦ μεγέθους τῶν τεμαχίων εἶναι δύσκολον νὰ λεχθῆ τι μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος περὶ τῆς ταυτότητος αὐτῶν. Πάντως πρόκειται περὶ ἀξιολόγου ὑποθέσεως, ἐδραζομένης ἐπὶ σοβαρᾶς ἐργασίας καὶ ἀντικειμενικῶν ἐνδείξεων.

Εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν τελικῶν συμπερασμάτων θὰ συμβάλουν σοβαρῶς τὰ πορίσματα τῆς μελέτης τῶν ἐν λόγῳ ἀποσπασμάτων ὑπὸ τὸ πρῶτον τῶν δεδομένων τῆς Παπυρολογίας, Παλαιογραφίας καὶ Ἀρχαιολογίας. Ὁ Ο' Callaghan προανήγγειλεν ἤδη ὡς ἐπικειμένην τὴν δημοσίευσιν δύο σχετικῶν ἀρθρῶν του, τὰ ὅποια καὶ ἀναμένονται μετὰ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος. Ἡ ἐξακρίβωσις τῆς ταυτότητος τῶν ἐν λόγῳ ἀποσπασμάτων, οὐ μόνον θὰ παράσχη σοβαρωτάτην ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Εὐαγγελίων, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατότητα ἐγγυτέρου προσδιορισμοῦ τοῦ χρόνου ἀποκρυσταλλώσεως τῆς προφορικῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως. Ὁ Ο' Callaghan πιστεύει, ὅτι, χωρὶς νὰ μεταβληθῆ οὐσαστικῶς τὸ πλαίσιον, τὸ συνδέον τὴν προέλευσιν τῶν Εὐαγγελίων πρὸς τ' ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων καὶ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα, θὰ δυνηθῶμεν νὰ διαπιστώσωμεν, ὅτι τὸ γεγονός τῆς καταγραφῆς τοῦ κηρύγματος τούτου ἔλαβε χώραν εὐθὺς μετὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρόν, καὶ δὴ ἐν ὄψει τῆς πληρεστερας μελέτης τῶν ἀποσπασμάτων καὶ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἀναμενομένης συζητήσεως τῶν εἰδικῶν ἐπὶ παγκοσμίου κλίμακος, αἱ σκέψεις αὗται κρίνονται πρόωροι.

Κατὰ τὸν P. Schoekel ἐξ ἄλλου, ἡ ἀνακάλυψις καὶ τὰ πορίσματα τοῦ Ο' Callaghan θὰ ἔχουν ἐπιπτώσεις, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπὶ τῆς Παπυρολογίας καὶ τῆς Κριτικῆς τοῦ Κειμένου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τῆς Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Κ. Διαθήκην. Ὡς πρὸς τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον εἰδικώτερον, θὰ δυνηθῶμεν ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν πορισμάτων τούτων νὰ προσδιορίσωμεν εὐκολώτερον τὸ πρόσωπον τοῦ συγγραφέως, τὸν τόπον καὶ χρόνον τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ καὶ νὰ μελετήσωμεν εὐχερέστερον τὰ μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένα προβλήματα. Σημαντικῶς θὰ συμβάλῃ ἡ ἐξακρίβωσις τῆς ταυτότητος τῶν τεμαχίων καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἱστορικότητος τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν θεμελιῶν τῆς πίστεως, θὰ ὀδηγήσῃ δὲ εἰς τὴν ἀναθεώρησιν πλείστων ὄσων ἐρμηνειῶν καὶ θεωριῶν, ὡς π.χ. τοῦ Bultmann καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, καθ' ὃν τὰ Εὐαγγέλια ἀποτελοῦν προἰὸν μακρᾶς ἐπεξεργασίας ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἀρχηγόνου Ἐκκλησίας. Τότε θ' ἀποδειχθῆ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως παράσχουν μίαν ἐκθεσιν περὶ αὐτῶν. Ἐνταῦθα καταφαίνεται δηλαδὴ τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον τῶν ἐκ-

προσώπων τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας ὅπως στηρίζουν καὶ ἐδραιώσουν τὸ περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς πίστεως διὰ τῆς καταγραφῆς τῶν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συνυφασμένων γεγονότων. Ἡ δὲ χρονικὴ τοποθέτησις τῆς καταγραφῆς ταύτης ὅσον τὸ δυνατὸν ἐγγύτερον πρὸς τὰ γεγονότα ἀποκλείει τὴν περίπτωσηιν «μυθοποιήσεως» αὐτῶν διὰ τῆς Ἐκκλησίας. Βεβαίως δὲν θ' ἀπουσιάσουν καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες θὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν ἀνωτέρω τεμαχίων ἀποτελεῖ ἓν μεμονωμένον «λόγιον» τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ ἐτέθη ἀργότερον εἰς τὰ πλαίσια τοῦ εὐαγγελικοῦ κειμένου. Οὐχ ἤττον, ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος δὲν δύναται νὰ σταθῇ, δεδομένου ὅτι οἱ δύο στίχοι (Μάρκ. 6, 52-53) ἀποτελοῦν προφανῶς τὸ τέλος μιᾶς περικοπῆς καὶ τὴν ἀρχὴν ἑτέρας. Ἡ α' περικοπὴ καταλήγει διὰ τῆς χαρακτηριστικῆς παρατηρήσεως· «οὐ γὰρ συνῆκαν [οἱ ἀπόστολοι], ἀλλ' ἦν αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρωμένη» (στίχ. 52), τοῦθ' ὅπερ δεικνύει κατηχητικὴν προοπτικὴν καὶ κριτικὴν παρατήρησιν περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Μαθητῶν.